

AKTIVNOSTI UČITELJA ZA RAZUMIJEVANJE GLOBALNIH PROMJENA

JADRANKA BRKIĆ-VEJMELKA

Sveučilište u Zadru

Odjel za nastavničke studije u Gospiću

jbrkic@unizd.hr

NENSI SEGARIĆ

Sveučilište u Zadru

Odjel za sociologiju

nsegaric@unizd.hr

UDK 37:502.12

pregledni članak

Sažetak

Poučavanje prirodoslovnih tema povezanih s promjenama i očuvanjem okoliša veliki je izazov i odgovornost za učitelje s obzirom na to da je potrebno stalno uočavanje i razumijevanje promjena na lokalnoj i na globalnoj razini. To ujedno znači prilagođavanje postojećih programa i metoda rada s djecom predškolskog uzrasta te učenicima osnovnih i srednjih škola kako bi stekli potrebna znanja i vještine za život. Stoga je na svim razinama obrazovanja, od vrtića, tj. djece predškolske dobi do srednjoškolskih institucija potrebno prenositi znanja i razvijati vještine koje će biti u funkciji svakodnevnog života i odgovornog odnosa prema okolišu. Cilj rada je utvrditi aktivnosti učitelja koje se bave promjenama u okolišu i očuvanju okoliša i usmjerene su na razvijanje ekološke osjetljivosti mladih kao i njihovu moguću povezanost od predškolskog do srednjoškolskog obrazovanja. U istraživanju se rabila kvalitativna metoda polustrukturiranog intervjua. U intervjuiima su sudjelovale učiteljice, odgajateljice i nastavnice osnovnih i srednjih škola. Istražena su njihova iskustva i stavovi o provođenju i problemima u realizaciji pojedinih aktivnosti. Istraživanjem se htjelo utvrditi kako se provode aktivnosti usmjerene na razvijanje ekološke osjetljivosti u kontekstu lokalnih i globalnih promjena u okolišu, a čiji su nositelji odgajatelji u dječjim vrtićima, učitelji u osnovnim školama te nastavnici u srednjim školama u Zadru.

KLJUČNE RIJEČI: *okoliš, učitelji, aktivnosti, obrazovanje, ekološka osjetljivost*

UVOD

Poučavanje u suvremenom svijetu pred učitelje postavlja niz zadataka. Jedan od važnih zadataka je kako poučavati o promjenama koje su stalne, svugdje prisutne i sve dinamičnije. Globalne promjene koje se odvijaju na Zemlji su kompleksne: u prirodnom okruženju to su, primjerice, klimatske promjene, prirodne prijetnje, promjene u ekosustavima; promjene u društvu odnose se na procese urbanizacije, tehnološke inovacije, industrijske revolucije, globalizacije, financijske krize i njihove posljedice. Stoga obrazovanje na svim razinama zahtijeva učiteljevo stalno praćenje i uočavanje novonastalih promjena kako bi pripremili učenike za razumijevanje i život s promjenama. Kako bi obrazovni sustavi pratili globalne promjene, potrebno je mijenjanje i prilagođavanje kurikula. U međuvremenu, mnogi učitelji svoj rad usklađuju sa suvremenim spoznajama primjenom različitih nastavnih metoda. Zbog važnosti poučavanja i tematskog aktualiziranja, u fokusu su ovog istraživanja primjeri poučavanja o globalnim promjenama različitim aktivnostima, na različitim obrazovnim razinama, od vrtića preko osnovne škole do srednje škole.

POUČAVANJE O GLOBALNIM PROMJENAMA

Globalne promjene na Zemlji snažno utječu i na obrazovnu politiku, načine rada i ustanove (Sahlberg 2012: 150). Stoga obrazovne politike prolaze kroz razdoblje bitnih promjena. Od samog početka formalnog odgoja i obrazovanja učenicima je potrebno omogućiti razumijevanje svijeta u cjelini kao i postojećih globalnih promjena, od razumijevanja prirodnih do razumijevanja društvenih pojava i procesa kao konteksta ljudskog djelovanja. S obzirom na tehnološke inovacije i sve češće doživljaje stvarnog svijeta u virtualnom obliku, obrazovanje treba ponovno povezati ljude s njihovim okruženjima, s iskustvima i s njima samima (Blewitt 2017: 415). U cilju poboljšanja obrazovanja promiče se holistički pristup u poučavanju koji objedinjuje razmišljanje i praksu, a ujedno omogućuje razumijevanje zašto su važni ishodi učenja za razumijevanje i doprinos održivom razvoju. Odgojno-obrazovni sustavi trebali bi poticati i razvijati metode poučavanja i učenja kojima bi se unaprijedili znanje i vještine, ali i inovirali praćenje i vrednovanje njihove primjene u praksi (Diković 2016: 540).

Poučavanje ovisi o učiteljima, a njihova se uloga u odgojno-obrazovnom procesu s vremenom mijenjala, od stručnjaka do organizatora projekata, kao i načina

koji će pomoći u procesu učenja (Voročenko, Klimentko, Kostina 2015: 489). Cilj poučavanja je potaknuti interes, radoznalost za prirodne i društvene promjene i procese, razvijati potrebu za istraživanjem i uočavanjem globalnih promjena i procesa kao i njihovu međusobnu povezanost. Suvremena nastava trebala bi imati dijelom i istraživački, problemski karakter primjenom različitih strategija aktivnog učenja i poučavanja, aktivnog učenja kao nove didaktičko-metodičke paradigme suvremene nastave (Gazibara 2018: 14).

Jedan od aspekata globalnih promjena jesu promjene u okolišu i ekosustavima. Važan cilj odgoja i obrazovanja je formiranje ekološke svijesti i osjetljivosti na globalne promjene uzrokovane prirodnim i društvenim procesima. S obzirom na to da obrazovanje priprema za život, ono znači sposobnost prilagodbe novim životnim uvjetima, odnosno sposobnost razumijevanja i određivanja vlastitog životnog puta te sposobnost njegova promišljanja na novi način (Scholz 1996).

U pojedinim kurikulumima u hrvatskom obrazovnom sustavu navode se globalne promjene kao važan obrazovni sadržaj koji se može i treba poučavati različitim nastavnim strategijama i metodama rada. Nacionalni kurikulum za rani predškolski odgoj definira djelovanje koje je utemeljeno na vrijednostima za unaprjeđivanje intelektualnog, društvenog, moralnog, duhovnog i motoričkog razvoja djece, a to su: znanje, identitet, humanizam i tolerancija, odgovornost, autonomija, kreativnost (Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje, 2015). Osim toga, ističe se uloga odgajatelja u kreiranju kurikula pa se navodi, između ostalog, da je uloga odgajatelja osnaživanje dispozicija djece za pažljivije promatranje pojava u njihovu okruženju, istraživanje, zaključivanje i odgovorno djelovanje. Očekuje se i razvoj onih kompetencija djece koje su povezane s istraživanjem i razumijevanjem svijeta. Među kompetencijama djeteta kao aktivnog građanina navodi se (između ostalog) prepoznavanje važnosti održivog razvoja i briga o živom svijetu i okolišu. U novom kurikulumu za nastavni predmet Priroda i društvo naglašeno je da se poučavanje treba usmjeriti na iskustveni, istraživački i problemski pristup koji se može ostvariti na različite načine, tj. „primjenom različitih strategija aktivnog učenja i poučavanja“ (Kurikulum za nastavni predmet Priroda i društvo za osnovne škole u Republici Hrvatskoj, 2019). Ovakav pristup trebao bi omogućiti učiteljima da odaberu atraktivne sadržaje i time potiču interes djece i učenika za upoznavanje prirodnih i društvenih promjena i procesa, da potiču aktivno učenje, radoznalost i potrebu za istraživanjem. Bitna novost je i uvođenje kurikula za međupredmetnu temu Održivi razvoj s ciljem razvijanja znanja o složenosti prirodnih sustava i posljedicama ljudskih djelatnosti, kao i s

ciljem razvijanja odgovornosti prema okolišu i životnom okruženju (Kurikulum međupredmetne teme Održivi razvoj za osnovne i srednje škole, 2019). U samoj realizaciji očekuje se inovativnost i aktivni pristup učitelja. Za razliku od obveznih, preporučene sadržaje učitelji mogu samostalno birati na temelju procjene primjerenosti i relevantnosti.

Temeljne kompetencije iz prirodoslovnog područja usvajaju se kroz obrazovanje. Pri tome nije zanemariva činjenica trenda smanjenja učeničkog interesa za prirodoslovne sadržaje, pa neki autori naglašavaju važnost pronalaženja načina za motiviranje učenika u svrhu prirodoslovnog opismenjavanja (Glasser 1994; Ramsden 1998; Garašić 2012 u Kostović-Vranješ, Bulić, Novoselić 2016). S obzirom na to da tehnološki razvoj utječe na „odvajanje“ svakodnevnog života od prirodnog okruženja, stjecanje (više razine) kompetentnosti iz prirodoslovlja osobito je važno za razumijevanje globalnih promjena. Jedan od načina stjecanja potrebnih kompetencija je aktualiziranje tema kroz sadržaje povezane s odnosom čovjeka i prirode, obrazovanje za okoliš i očuvanje cjelokupne (prirodne i kulturne) baštine pri čemu ostaje važno pitanje metoda poučavanja. Primjerice, preporučene metode poučavanja u novim kurikulumima su suradničko učenje, debate, praktični radovi, radovi u skupini. Suvremeni metodički postupci upućuju na iskustveno i istraživačko učenje (Števančić-Pavelić, Vlasac 2006). Osim toga, i osobna ponašanja spadaju u „razumijevanje prirode“, stvaranje pozitivnog odnosa prema živom svijetu i okolišu, jer treba najprije shvatiti, razumjeti prirodu pa se tek onda suočiti s problemima u prirodi (Scholz 1996).

METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

Ovo istraživanje fokusirano je na aktivnosti povezane s temama o globalnim promjenama u okolišu, a tiču se poučavanja o zaštiti okoliša s krajnjim ciljem razvoja ekološke osjetljivosti kod mladih. Istraživanje je provedeno tijekom siječnja i veljače 2019. godine u Zadru u jednoj predškolskoj ustanovi, jednoj osnovnoj školi i jednoj srednjoj školi. U istraživanju je korištena kvalitativna metoda polustrukturiranog intervjua s obzirom na to da omogućuje razumijevanje fenomena kroz neposredna iskustva i interpretacije sudionika te im omogućuje izražavanje vlastitog mišljenja (Cohen i dr. 2007: 267). Uzorkovanje je bilo ciljano, a odabrane su odgojno-obrazovne institucije koje imaju vremenski kontinuitet u provođenju ekološko-edukacijskih aktivnosti. Svi intervjui su tonski snimani te

transkribirani, a trajali su od 40 do 50 minuta. U istraživanju je sudjelovalo ukupno šest (6) sugovornica: tri odgajateljice (O1), (O2) i (O3), jedna učiteljica razredne nastave (U1), jedna nastavnica predmetne nastave u osnovnoj školi (U2) i jedna srednjoškolska nastavnica (U3). Najprije su istražene aktivnosti djece i odgajateljica u vrtiću, potom aktivnosti u nižem razredu osnovne škole, a zatim i u višem razredu osnovne škole. Na kraju su istražene aktivnosti koje se provode sa srednjoškolskim učenicima.

Cilj istraživanja bio je utvrditi na koji se način provode i odvijaju ekološke aktivnosti u odgojno-obrazovnom sustavu od vrtića, kroz osnovnu i srednju školu te kako se djeca predškolskog uzrasta, učenici osnovne i učenici srednje škole uključuju u aktivnosti koje se bave promjenama i očuvanjem okoliša, a usmjerene su na razvijanje ekološke osjetljivosti mladih. U skladu s ciljem, rad je trebao dati odgovore na sljedeća istraživačka pitanja: kako odgajateljice i nastavnice provode aktivnosti, rasvijetliti njihovu ulogu u provođenju aktivnosti, prepoznati moguće pozitivne učinke te utvrditi mogući kontinuitet aktivnosti od predškolskog odgoja do srednje škole kao i prepreke na koje se nailazi tijekom provođenja aktivnosti.

REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Dobiveni podatci obrađeni su kroz dva tematska područja koja su bila sadržana u protokolu intervjua. Instrument je obuhvatio dvije teme: poučavanje o ekološkim sadržajima te kontinuitet i prepreke tijekom provođenja aktivnosti.

Poučavanje o ekološkim sadržajima

U istraživanju se krenulo od razine predškolske ustanove, tj. dječjeg vrtića. U kurikulumu za predškolski odgoj stoji da je to dokument kojem su u fokusu „vrijednosti, načela i ciljevi, a ne sadržaji odgoja i obrazovanja“ čime je omogućena autonomija učitelja u promišljanju i provođenju ideja (Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje, 2015). Sugovornice su u većini slučajeva i prije donošenja navedenog kurikula, djelovale autonomno u smislu odabira prikladnih sadržaja i metoda rada u organiziranju ekoloških aktivnosti. Odgajateljice ističu da samostalno biraju sadržaje kojima će ostvariti propisane ciljeve. Iznoseći vlastita iskustva, opisuju proces provođenja aktivnosti ekološkog sadržaja kao mogućnost za postizanje ciljeva koji su usklađeni s ciljevima u kurikulumu.

„I onda mi tu osmišljavamo razne projekte i sklopove aktivnosti kojima zapravo približavamo djeci ekologiju. Kurikulum je, koliko sam ja shvatila, način na koji prenosimo znanja, vještine i navike. Nama su propisane razvojne zadaće koje moramo ostvariti sa djecom. Međutim, same biramo načine kojima ćemo ostvariti sadržaje i moramo stajati iza tih zadaća.“ O2

Ekološke aktivnosti u vrtiću počele su sadnjom maslina na poticaj jedne od odgajateljica prije 20 godina, čime su potaknuta daljnja djelovanja u vezi s problematikom očuvanja okoliša što upućuje na važnost odgajateljeve samoinicijativnosti i preuzimanja odgovornosti kada je riječ o zaštiti okoliša i razvijanju senzibiliziranosti za ekologiju. Inicijativa je krenula od pojedinca, ali je institucijski okvir odgojno-obrazovne ustanove omogućio njezinu daljnju realizaciju i kontinuitet.

„To je sklop ljudi, interes. Mi smo bile njene pripravnice, a ona je u nama prepoznala senzibiliziranost za prirodu.“ O1

Obrazovanje za održivi razvoj treba započeti već na predškolskoj razini, nastaviti na školskoj pa su nužno potrebni odgajatelji i učitelji s potrebnim znanjima (Raditya-Ležaić, Boromisa, Tišma 2018). Autori Borić, Jindra i Škugor u svojem istraživanju iz 2008. utvrđuju da odgajateljice i učiteljice pokazuju veće poznavanje sadržaja o održivom razvoju i više iskustva u provođenju ekoloških sadržaja u praksi u obrazovnom sustavu od sveučilišnih nastavnika, od kojih trećina nije sigurna što se od njih očekuje pri provođenju sadržaja povezanog s održivim razvojem, premda oni obrazuju buduće odgajatelje i učitelje.

Odgajateljice ističu početni nedostatak znanja o ekološkoj problematici jer se tijekom vlastitog obrazovanja nisu susretale s temama povezanima s očuvanjem okoliša. Većinom su se samostalno educirale, prikupljale informacije putem različite literature i međusobno razmjenjivale znanja.

„Uglavnom same idemo u knjižnicu i tražimo literaturu, same se educiramo preko interneta i međusobno se informiramo. Mene su moja djeca računalno opismenila.“ O2

„Ako nećeš sam, neće nitko. Intrinzični motiv u našem profesionalnom radu je jako bitan. Korištenje vlastitih resursa. Da nema kolegica i da nemamo jedna drugu, ne znam kako bi to išlo.“ O3

Kod sugovornica je prisutna svijest o važnosti cjeloživotnog obrazovanja. Upozoravaju na brzinu i nepredvidivost globalnih promjena te aktivnostima nastoje pratiti najaktualnija događanja u vezi sa stanjem u okolišu kako bi djeci što bolje predočile određeni ekološki problem.

„Ovo je bila spontana situacija. Ovaj dupin koji je bio ovdje, pronašli su ga s 40

kg plastike. Ja sam tu situaciju iskoristila i sama to s djecom obradila. Međutim, isto tako, ja moram znati što sam time ostvarila, koje razvojne zadaće, što sam time dobila.“ O2

Odgajateljice su u organizaciji aktivnosti često vođene interesom same djece pa odabiru teme koje djecu zanimaju i na taj način potiču njihovo kritičko promišljanje.

„Ako djeca pokažu interes za to, onda idem dalje, nudim im aktivnost, pružim im doživljaj (...) preko interneta smo tražili. Onda su se djeca uključivala sa svojim komentarima, logičkim načinom razmišljanja. Ja sam ta koja vodim djecu u razgovoru. Onda im nudim razne aktivnosti. Hoćemo li to nacrtati? Nudim im ambalažni materijal i ajmo ga sad obraditi za tu temu.“ O2

S obzirom na spoznaje o već nastalim štetama u okolišu, sugovornice smatraju da je nužno uključiti ekološki odgovorno ponašanje u sve sfere života. Na taj način djeca se od najranije dobi uče da priroda i svakodnevni način življenja nisu dvije odvojene stvarnosti. Sugovornice su vođene željom da aktivnostima koje se provode doprinesu usvajanju stavova i načina ponašanja koji će osigurati bolju (ekološku) budućnost te kod djece i učenika probuditi svijest da svatko snosi dio odgovornosti za stanje u okolišu.

„Ono što je važno prema novom kurikulumu je da se ekologija provodi od kada dijete dođe u vrtić. Nije to nešto odvojeno. Tu i tamo se izvuku neki odvojeni projekti. Održivi razvoj to je svakodnevni život.“ O1

„Ekologija je način življenja u vrtiću, dio kulture našeg življenja koje počinje već od jaslca i nastavlja se kroz plan i program sve do škole. Djeca neke ekološke navike i znanja usvajaju prvim koracima kad dođu u vrtić.“ O2

Iz intervjua se može zaključiti da aktivnosti koje se provode u predškolskoj ustanovi i školama utječu i na najbližu socijalnu okolinu, posebice na obitelji i na lokalnu zajednicu. Može se reći da se na taj način posredno potiče proces obrnute socijalizacije kada mlađe generacije uče starije novim obrascima ponašanja. Mladi tako mogu biti važni agensi u prenošenju znanja o zaštiti okoliša jer su socijalizirani usvajajući znanja o okolišu kroz obrazovne programe, dok se njihovi roditelji nisu imali priliku sresti s ekološkim sadržajima (Pallavi, i dr. 2020). Djeca i učenici tako mogu posredovati u prenošenju ekoloških znanja iz vrtića i škola u obitelj i lokalnu zajednicu. Odgajateljice i učiteljice pritom ističu spremnost roditelja na sudjelovanje u većini aktivnosti.

„To je cilj tog odgoja. I da se prenese u kuće, jer je jedini način da se utječe na starije preko te djece. Na kraju svako dijete oslika torbu kao uspomenu i onda to mame nose u dućan i na taj način pokušavamo utjecati na starije.“ O1

„Roditelji nas podržavaju. Većina roditelja je osviještena u ekološkom smislu i oni nas podržavaju.“ O2

„Mi smo zapravo partneri s roditeljima. Imamo maksimalnu podršku. Kako je ovdje ekologija način življenja, pa ajmo i mi ljudima poručiti koji nisu ekološki osviješteni.“ O3

„Napravili smo malu knjižicu s receptima pa su mame kuhale.“ U1

Odgajateljice spominju i problem početnog netoleriranja nekih aktivnosti od susjeda. Primjerice, pri postavljanju prvog kontejnera za papir u suradnji s komunalnim poduzećem. Jedna od aktivnosti kojom se nastoji utjecati na lokalnu zajednicu je postavljanje pisanih poruka na zelenim površinama u susjedstvu, a u cilju promjene odnosa građanstva prema javnim površinama. Ipak, nakon nekog vremena najbliži susjedi naviknuli su se na aktivnosti i uglavnom ih podržavaju što upućuje na moguće povećanje senzibiliziranosti prema ekološkim aktivnostima i izvan odgojno-obrazovne institucije.

„Imali smo susjedu koja se bojala da će sve to smrdit ili će se zapalit. Sada djeca, koja su tu išla u vrtić, tu imaju stanove, svoje obitelji. Djeca koja su bila u vrtiću podržavaju i čuvaju okoliš vrtića. Ti mladići dođu dok mi još radimo. Mi im kažemo: super je da ste tu da nam pazite vrtić. Mislim da je veliki utjecaj vrtića na susjedstvo, na bližu okolinu pa na grad. Mi odgajamo generacije kroz tu djecu.“ O1

U aktivnostima koje se provode na svim razinama obrazovanja, kod sugovornica je prisutno pridavanje važnosti tradicionalnom načinu života lokalne zajednice. Domazet i Dolenc (2016) ističu primjer proizvodnje hrane za vlastitu upotrebu kao tradiciju ovih prostora, a bila je „zanemarivana ili stigmatizirana kao izraz siromaštva“, dok se u zapadnoj Europi urbano vrtlarstvo vidi kao „inovativno i progresivno“. Na tom tragu, aktivnosti koje se provode u vrtićima i školama mogu doprinijeti upoznavanju mladih s vrijednostima načina života vlastite lokalne zajednice te razvijati posebnu osjetljivost za njezino očuvanje. Sugovornice nastoje raznim aktivnostima prenijeti vrijednosti tradicionalnog načina života kojeg je donedavno obilježavao suživot čovjeka i okoliša.

„Bila je potrebna jedna generacija da se zaboravi kako se proizvodi hrana. Djedovi naši i bake su uzgajali rogač, murvu, autohtone sorte.“ O1

„Ja sam napravila projekt „Okusi i mirisi Mediterana“. Sadili smo autohtono bilje. Od toga smo pravili autohtona jela, jer se na taj način stvara i identitet djeteta. Sve sam to povezala s baštinom (...). Projekt je prepoznat na svjetskoj razini. Sve je sađeno u vrtiću. Od murve se radila marmelada, od smokava i rogača mafini. Povezali smo suvremeno i tradicionalno. Pa smo bob kuhali na tradicionalan

način, leću, slanetak, ružmarin, lavandu. Sve naše autohtono bilje. Posebna je reakcija bila na bob, jer oni to doma nisu vidjeli. Opet ne kažem za svu djecu. Ovisi kakva je obiteljska kultura, ali činjenica je da je to motiviralo obitelji da se uvode jela koja nisu jeli.“ O2

„Povežemo i kulturnu baštinu. Izrađuju se tkanice, stavljaju na torbe. Koristimo ekološke materijale, staru vunu da se ne baci, od ostataka vune kad baka ili mama plete.“ U1

Sve sugovornice ističu važnost i uspješnost provođenja terenske nastave. Na taj način djeca i učenici usvajaju znanja, ali još je važnije da se te spoznaje, iskustva i vještine povezuju sa stvarnim životom, u neposrednom okruženju. Stoga se često organizira terenska nastava gdje se sudionici uče koristiti jednostavnim istraživačkim metodama kao što su promatranje, orijentacija, mapiranje, mjerenje, uspoređivanje, razvrstavanje, lociranje objekata u krajoliku, analiza, sinteza i izvješćivanje (Brinovec, S. 1992 u Mihelčić, N. 2017). Neposrednim uočavanjem promjena u prirodi, učenici postaju svjesni posljedica ljudskog djelovanja. Uključivanjem u aktivnosti poput opažanja, fotografiranja, recikliranja, čišćenja okoliša uviđaju vlastite mogućnosti i spoznaje da i oni mogu nešto napraviti za zajednicu i da stanje u okolišu nije izvan njihove kontrole.

„Odemo u parkove pa učimo. Ne možemo disati odvojeno od prirode (...) nije to sad samo projekt pa se samo o tome govori.“ O1

„Ja baš volim tu nastavu u prirodi, što više zorne, izvanučioničke nastave, pokusa, projekata, nešto opipljivo za djecu. To je takav tip nastave. Ono što nauče u teoriji da ne ostane samo u bilježnici, da izađu i vide. Kad izađemo u Vruljicu vide panj i odmah to prepoznaju. Njima je to zabavno, igraju se, usvoje, niti ne razmišljaju kako. To je život, a ne samo na papiru. Oni jednostavno obožavaju tražiti, istraživat.“ U1

„Oni zapamte taj dio izvan učionice, nema toga tko me došao posjetiti ili ih sretnem, a da ne kažu: „Ajme, kada smo ono mi mjerili pa gledali oblake!“ Uglavnom, ostane im to više nego učionička nastava. Djeca su rekla: „Pa dokle će više bacati ovoliko smeća. Svake godine mi skupljamo. Kad će se više osvijestiti?“ U2

Kontinuitet i prepreke u provođenju aktivnosti

Kako bi se kroz formalni odgoj i obrazovanje uspješno razvijala osjetljivost za globalne promjene, aktivnosti treba provoditi na svim razinama, od predškolskih ustanova preko osnovnih i srednjih škola do sveučilišne razine, no u razgovorima

se navode i brojne prepreke u ostvarivanju tog kontinuiteta.

Sugovornice ističu da je raspoloživost djece ključna pri organiziranju aktivnosti te smatraju da ih je u predškolskim ustanovama najlakše provoditi s obzirom na to da djeca veći dio dana provode u vrtiću. Time se omogućuje razvoj onih vještina i stjecanja znanja koja ih pojedinačno posebno zanimaju.

„Mi imamo priliku radit integrirano jer nismo opterećeni programima. Imamo priliku raditi što hoćemo i onda se uključe djeca koja hoće. Uključe se starija djeca, pa povuku mlađe. Sada su nam dva fažolića na prozoru. Stariji mjere centimetre, mlađi samo promatraju, ne znaju znamenke. Mlađe dijete će moći gledati i zaliti. Svatko ovisno o svom interesu, ono što može. Imaju slobodu da se ide iz sobe u sobu, da idu tamo gdje ih nešto zanima. Nije to sad da mi to radimo jer je to projekt ekologije pa ćemo zasadit stabla, nego svaki dan.“ O1

Odgajateljica uočava razliku u mogućnostima provođenja aktivnosti između predškolskog i školskog obrazovanja.

„Proces je bitan. Mi se nikad ne vodimo rezultatima kao što škola vrednuje rezultat. Mi se bavimo procesom i u tom procesu dijete dođe do nekog stupnja i mi smo time zadovoljni. To je ono što nas razlikuje od sistema koji će kasnije doći.“ O1

U nižim razredima osnovne škole jedna od mogućnosti je da se kroz program GLOBE¹ djeca uključe u aktivnosti povezane s promjenama u okolišu. Program se provodi u jednom nižem razredu osnovne škole koji vodi učiteljica. Učenici se rado odazivaju ovim aktivnostima pa sudjeluje cijeli razred, tzv. *Mali Globovci*. Aktivnosti prate nastavu iz Prirode i društva, a u korelaciji su i s drugim predmetima čime se postiže višestruka korist.

„Najčešće su to teme vezane za program prirode i društva od prvog do petog razreda. Drugi učitelji sami pitaju što će donijeti za Globovce.“ U1

Rad u višim razredima iste škole se također nastavlja u GLOBE programu, često s učenicima koji su već bili uključeni u isti program i usvojili su potrebna znanja i vještine.

„Imamo jako lijepu priču s kolegicom u nižim razredima, Malim Globovcima. Još od prvog razreda ih uči osnovama. Od prvih dana ih uvodi u neke stvari koje

¹ GLOBE – Global Learning and Observation to Benefit the Environment (globalno učenje i opažanje za dobrobit okoliša) jest američki znanstveni i obrazovni program koji je namijenjen učenicima osnovnih i srednjih škola, a provodi se već 25 godina u SAD-u i Europi i ostalim dijelovima svijeta. Učenici prikupljajući klimatološke, pedološke, hidrološke podatke imaju mogućnost uočavati stanje i promjene na određenom području, ali i mogućnost komparacije podataka iz svih dijelova svijeta.

kasnije nadograđujemo.“ U2

U ovoj osnovnoj školi provodi se GLOBE program i u nižim i u višim razredima te učenici imaju mogućnost nastaviti aktivnosti. Sugovornica ističe problem što samo jedna gradska srednja škola provodi navedeni program. Kao prepreka kontinuitetu navodi se i problem raspoloživosti vremena i sredstava. Srednjoškolski učenici imaju manje vremena za navedene aktivnosti zbog zahtjevnih školskih programa. Ipak, dio njih rado se uključuje u aktivnosti, a nastavnice i učiteljice spremne su uložiti svoje slobodno vrijeme kako bi se projekti održali.

„A ja imam djecu prvake, djecu koja su željna znanja te vrste, koja su aktivna i ostvaruju uspjehe, a nakon osmog razreda to staje, jer nemaju školu u kojoj bi to nastavili.“ U1

„Djeca reagiraju pozitivno, nije to kao druga natjecanja kad vam djeca trebaju biti odlikaši. Ovdje možete imati i prosječnu djecu, koja to žele. Onda će vam oni to odrađivati bez ikakvih problema. Vrlo su pedantni, redoviti. Ta djeca redovito, cijelu godinu, da ja njih ne moram opomenuti, rade. Oni znaju protokol, kako nešto izmjeriti, unijeti i oni misle da se igraju, a u stvari uče kako se ponašati prema okolišu. Osmaši uče petaše, stariji uče mlade. To je kod nas jedan dobar način.“ U2

U srednjim školama problem je organizirati aktivnosti s obzirom na to da se nastava odvija u smjenama, a znatan broj učenika su „putnici“ čiji je angažman ograničen javnim prijevozom.

„To ide ovako da ja onda molim kada je matematika i fizika što ne mogu sami tek tako savladati onda to izbjegavamo. Oni odu 10 minuta sa sata tako da to nekako ide, ali recimo kad su neki zahtjevniji terenski poslovi, onda ih moram uzeti cijeli dan. Kako ćeš sad ostaviti putnike da rade popodne?“ U3

Unatoč navedenim preprekama u srednjoj školi, aktivnosti se ipak uspijevaju kontinuirano provoditi pa tako sugovornica ističe da njezinu motiviranost kao i učeničku potiče i spoznaja o važnosti projekata u kojima sudjeluju.

„Moja motivacija je motivacija učenika. Oni baš vole sudjelovati u tim projektima jer oni znaju da su oni produžena ruka tih znanstvenika. Mislim, ovi vani koji se bave time, da se više daje pažnje jer to je projekt koji je bitan za okoliš za cijelu planetu jer koriste ga znanstvenici koji proučavaju klimu, globalno zatopljenje, klimatske promjene. Ključ svega je razviti svijest spram okoliša.“ U3

Jedna od pretpostavki održivog razvoja je i umreženost dionika lokalne zajednice od kojih su odgojno-obrazovne ustanove bitna sastavnica. Primjerice, u realizaciji terenskih izlazaka sugovornice ističu susretljivost školske uprave, dok je

suradnja s Gradom ili Županijom ponekad teže ostvariva, posebice kad je riječ o financijskim sredstvima, premda je često riječ o projektima s velikim uspjesima, čak i na međunarodnoj razini. Bez terenske nastave dovodi se u pitanje smisao pojedinih aktivnosti, jer djeca i učenici trebaju u neposrednoj stvarnosti vidjeti, prepoznati, razumjeti procese i odnose o kojima uče tijekom formalnog obrazovanja.

„Nije prepoznato od lokalne zajednice..., moram vas razočarati.“ O1

„S njihove strane nismo dobili puno. Dakle obični posjet tvornici Maraska ili Tvornici ribe, nisu nam bili u stanju organizirati niti odlazak do tamo.(...) Mislim, čemu ovo na papiru kad se ne vidi živi proces nastajanja soka maraske, prerada ribe, nastajanje konzerve. Mislim, čemu to? Otići u Solanu Pag. I to smo bili stavili u nastavni plan, ali oni jednostavno nemaju vremena za to. Mi smo se sami snalazili. Umjesto da oni donesu maslinovo ulje, mi smo sami kupovali sir i vlastito ulje radi degustacije. Nemaju baš sluha, sve je prepušteno nama, na pojedincima je sve. Onaj tko je zainteresiran, tko se uhvati svega toga, mora sve sam. Oni imaju sve na papiru, a kada treba realizirati, onda je sve na nama.“ U1

Iz intervjua je razvidno da se ekološke aktivnosti provode na različitim razinama u procesu odgoja i obrazovanja, u vrtiću, osnovnoj školi i srednjoj školi, od predškolske dobi pa do kraja srednjoškolskog obrazovanja, ali različitim pristupima s obzirom na uzrast djece i raspoloživost vremena koje se može posvetiti tim sadržajima. Kroz mišljenja i stavove sugovornica mogao se okvirno steći uvid u mogućnosti, ali i prepreke s kojima se susreću pri izvođenju aktivnosti usmjerenih na stjecanje znanja o stanju okoliša, lokalnog i globalnog, te razvijanje ekološke osjetljivosti kod mladih.

ZAKLJUČAK

Odgaj i obrazovanje važan su čimbenik senzibiliziranja cijele školske populacije za razumijevanje globalnih promjena na Zemlji. Pri tome je vrlo važno koje će metode poučavanja i učenja primjenjivati učitelji. Istraživanjem je utvrđeno da sugovornice u odgojno-obrazovnim ustanovama u kojima se provodilo istraživanje aktivno sudjeluju u osmišljavanju i provođenju ekoloških aktivnosti koje se odvijaju na svim razinama obrazovanja, ali u različitim formama koje su prilagođene formalnom obrazovanju. Nastavnice, učiteljice i odgajateljice često same prilagođavaju sadržaje u skladu s aktualnim temama o globalnim promjenama,

a posebno su česte i naglašene teme uz očuvanje prirodne i kulturne baštine kao i razumijevanje klimatskih promjena. Cilj tih aktivnosti jest utjecaj na razvijanje odgovornosti i refleksivnosti. Na svim razinama aktivnosti se nastoje proširiti izvan odgojno-obrazovne institucije u kojoj se provode, prije svega u obitelji i lokalnu zajednicu gdje dolazi do različitih reakcija, od početnog nerazumijevanja do prihvaćanja. Mogli bismo zaključiti da se time odvija proces obrnute socijalizacije. Naime, djeca i učenici putem različitih aktivnosti nastoje prenijeti stečena znanja u vlastite domove i lokalnu zajednicu te tako utjecati na širenje spoznaja o važnosti očuvanja okoliša. Iako se navedene aktivnosti provode u neposrednom okruženju, utvrđeno je da podrška lokalne zajednice nije dostatna. Premda mnoge odgajateljice i nastavnice nisu imale priliku za edukacije tijekom formalnog obrazovanja, prepoznavši važnost očuvanja okoliša u kontekstu globalnih promjena, uglavnom se same ili timski educiraju, izmjenjujući znanja i iskustva. Nastavnice koje vode GLOBE program imale su priliku za edukaciju jer se sudjelovanjem u programu nudi mogućnost educiranja o različitim temama, kroz radionice i seminare.

Kontinuitet sudjelovanja djece i učenika u aktivnostima je limitiran. Djeca predškolske dobi gotovo svakodnevno uče o okolišu. U nižim razredima osnovne škole tek jedan razred sudjeluje u programu koji je povezan s promjenama u okolišu, dok se u višim razredima osnovne škole većem broju učenika omogućuje (GLOBE programom) sudjelovanje u aktivnostima s ekološkom problematikom. U Zadru samo jedna srednja škola provodi GLOBE program tako da mali broj učenika ima priliku nastaviti sudjelovanje u projektu. Dakle, od velikog broja djece koja u predškolskim ustanovama imaju gotovo svakodnevnu edukaciju u vezi s ekološkim sadržajima, u osnovnoj školi ta se mogućnost smanjuje, a u srednjim školama još je manja mogućnost nastavka educiranja za očuvanje okoliša. Na svim razinama obrazovanja uočena je važnost terenske nastave za usvajanje znanja o okolišnim promjenama. Na taj način djeca i učenici se neposredno susreću sa sadržajima o kojima uče kroz formalno obrazovanje i druge ekološke aktivnosti što rezultira povezivanjem tih sadržaja sa stvarnim životom u lokalnom i u globalnom okolišu.

U istraživanju je sudjelovao mali broj sugovornica kroz čija se iskustva i mišljenja stekao tek početni okvirni uvid u provođenje aktivnosti povezanih s ekološkim sadržajima kroz vertikalnu odgojno-obrazovnog sustava, pa bi istraživanje trebalo proširiti na veći broj vrtića, osnovnih i srednjih škola radi boljeg uvida o aktivnostima i prilikama u kojima se odvija poučavanje o globalnim promjenama.

LITERATURA

- BLEWITT, John. 2017. *Razumijevanje održivog razvoja*. Jesenski i Turk. Zagreb.
- BORIĆ, Edita; JINDRA, Ranka; ŠKUGOR, Alma. 2008. „Razumijevanje i primjena sadržaja cjeloživotnog učenja za održivi razvoj“. *Odgojne znanosti*. 10/2. 315–327.
- BRINOVEC, Slavko. 1992. *Terensko delo: pedagoška delavnica*. Zavod Republike Slovenije za šolstvo in šport. Ljubljana.
- COHEN, Louis; MANION, Lawrence; MORRISON, Keith. 2007. *Metode istraživanja u obrazovanju*. Jastrebarsko. Naklada Slap.
- DIKOVIĆ, Marina. 2016. „Metode poučavanja i učenja u kurikulumskome pristupu građanskom odgoju i obrazovanju“. *Školski vjesnik: časopis za pedagošku praksu* 65/ 4. 539–557.
- DOMAZET, Mladen; DOLENC, Danijela. 2016. „Odrast kao obnova utopijskih energija“. *Odrast- pojmovnik za novu eru*. Ur. D Elsa, Giacomo; Demaria, Federico; Kallis Giorgos. Fraktura i Institut za političku ekologiju. Zagreb. STRANICA.
- GAZIBARA, Senka. 2018. Aktivno učenje kao didaktičko-metodička paradigma suvremene nastave. Doktorski rad. Filozofski fakultet. Zagreb.
- KOSTOVIĆ-VRANJEŠ, Vesna; BULIĆ, Mila; NOVOSELIĆ, Daniela. 2016. „Izvannastavna aktivnost „Kompostiranje“ u promicanju obrazovanja za održivi razvoj“. *Školski vjesnik: časopis za pedagošku praksu* 65. 79–90.
- Kurikulum međupredmetne teme za održivi razvoj za osnovne i srednje škole*. Ministarstvo znanosti i obrazovanja. Zagreb. Narodne novine 7/2019.
- Kurikulum nastavnog predmeta Priroda i društvo za osnovne škole u Republici Hrvatskoj*. 2019. Ministarstvo znanosti i obrazovanja. Zagreb. Narodne novine 7/2019.
- MIHELČIĆ, Natalija. 2017. „Terenska nastava i međupredmetno povezivanje u nastavi geografije“. *Andragoški glasnik* 21/1-2. 67–74.
- Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje*. 2015. Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta. Zagreb. Narodne novine 5/2015.
- PALLAVI, Singh i dr. 2020. „Pro-environmental behavior in families; A reverse socialization perspective“. *Journal of Buisness Research* 115. 110–121.
- RADITYA-LEŽAIĆ, Anastasya; BOROMISA, Ana-Maria; TIŠNA, Sanja. 2018. „Komparativni pregled obrazovanjaza održivi razvoj i potreba za stručnjacima u Hrvatskoj“. *Socijalna ekologija* 27/2. 165–180.

- SAHLBERG, Passi. 2012. *Lekcije iz Finske*. Školska knjiga. Zagreb.
- SCHOLZ, Gerold. 1996. „Ekološko obrazovanje djece u osnovnoj školi“. *Socijalna ekologija* 5/3. 331–336.
- ŠTEVANIĆ-PAVELIĆ, Mirela; VLASAC, Ivana. 2006. „Postignuća učenika primjenom različitih metoda i oblika rada u nastavi prirode“. *Život i škola*. 15–16, 155–165.
- VORONCHENKO, Tatiana; KLIMENKO, Tatiana; KOSTINA, Irina. 2015. „Learning to live in a global world: project-based learning in multicultural student groups as a pedagogy of tolerance of tolerance strategy“. *Procedia – Social and Behavioral Sciences* 191. 1489–1495.

LEARNING ACTIVITIES FOR UNDERSTANDING GLOBAL CHANGES

Summary

Teaching natural sciences in relation to environmental changes and nature preservation is an immense challenge and responsibility for teachers since it requires constant detecting and understanding of changes on all levels – from local to global. It also means adjusting the existing curriculum and teaching methods on all education levels, from kindergarten to primary and secondary schools in order to acquire necessary knowledge and skills. Because of that, it is important to transfer knowledge and skills with the aim of implementing responsible attitudes toward the environment. The goal of the paper is to determine learning activities used by teachers which deal with environmental changes and preserving environment and are directed towards development of ecological sensibility on all education school levels, from kindergarten to secondary schools. The qualitative research method of semi-structured interview was used. The respondents in interviews were kindergarten, primary school and secondary school teachers. Teachers' experiences, attitudes and opinions about investigated learning activities were examined as well as the obstacles. The goal was to determine in which way activities related to ecological sensibility in the context of local and global changes in environment are being implemented in kindergartens, primary and secondary schools.

KEYWORDS: *environment, teachers, activities, education, ecological sensibility*